

3. Морська Н. Трагізм нашого часу: людськість як реалізація людини, природне право на самоцінність. Гуманітарно-наукове знання: розмаїття парадигм. Матеріали Міжнародної наукової конференції 14-15 жовтня 2013 р. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. 376 с., С.81- 85.
4. Попович М. Бути людиною. К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія». 2011. 223 с.
5. Словник української мови Грінченка. URL: <https://slovnyk.me/dict/hrinchenko/%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення 9.05.2022).
6. Словник української мови у 20 томах. URL: <https://slovnyk.me/dict/newsum/%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення 9.05.2022).
7. Словник синонімів української мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/synonyms/%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення 10.05.74).
8. Філософський енциклопедичний словник. Ред. колегія: Шинкарук В.В., Бистрицький Є.К. та ін. Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, «Абрис», 2002. 744 с.

Олександр МАРТИНЕНКО

*кандидат філософських наук, докторант,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна
dr.martynenko@gmail.com*

ПРОБЛЕМА МОДЕРНІЗАЦІЇ В АКСІОЛОГІЇ

Модерн (сучасність) – філософський концепт, який постав завдяки І. Канту. Філософ засвідчив історичний початок осмислення цього соціокультурного феномену в статті «Відповідь на запитання: що таке Просвітництво» [2]. Така інтерпретація факту появи концепту «модерн» належить М. Фуко [4].

Модернізація (осучаснення) – дія, пов'язана з цим концептом. Вона постає, щонайменше, його функціональною проекцією, витлумаченою як трансформація аксіосфери культури згідно з цінностями і нормами, виробленими Заходом в ході історичного становлення науки в її протистоянні релігії. Окремі вияви модернізації – секуляризація, десакралізація, приватизація релігії тощо.

Одним із наслідків модернізації стала некоректна інтерпретація культурно-історичного спадку минулого, наближена до цінностей модерної культури. Суттєві пласти знань знецінювались як такі, що втратили актуальність – ненаукові, неправдиві, міфічні. Поза сумнівом, це мало свою позитивну сторону, але з часом негативні наслідки такої

інтерпретації стали накопичуватися, зібрались у критичну масу і вибухнули розмаїтими свідченнями безсилля модерного світогляду перед новою реальністю – релігія повернулася. Зокрема, таке повернення відбулося через східний фундаменталізм, зіткнення з яким стало дидактичним досвідом Заходу – усвідомленням, що науковий світогляд виявився безсилим перед релігійним.

Пошук виходу із ситуації вилився в початок дискусій про постсекуляризм. Це відбулось у жовтні 2001 року, коли німецький філософ Ю. Габермас виголосив промову «Віра і знання» на врученні «Премії Миру» німецьких книговидавців. Ця промова була реакцією філософа на події 11 вересня 2001 року. Ю. Габермас інтерпретував атаку терористів на Всесвітній торговельний центр у Нью-Йорку як наслідок зіткнення секулярної та релігійної цивілізацій [5, с. 117].

З моменту фіксації нової реальності минуло чимало часу. Вже багато зроблено на шляху осмислення граней постсекулярної дійсності. Одним із вагомих і результативних кроків подолання кризи модерну став підхід, спрямований на деконструкцію модерних перетворень минулого, пошук помилок інтерпретації та способів виправлення сформованих на їх основі ціннісних конструктів. Нас цікавить застосування цього досвіду в аксіології, в якій також є чимало фактів модернізації вченими Нового та новітнього часу стародавніх текстів.

Аналізуючи розвиток аксіології в радянську добу, В. Шохін пише, що «перші відгуки щодо аксіологічної тематики стали з'являтися на початку ХХ століття як реакція на німецькі версії теорії цінностей, але загальна ситуація в країні після 1917 року ніяк не сприяла їх продовженню [6, с. 28]. М. Марчук також звернув увагу на негативне сприйняття аксіології, зазначивши, що «в середині минулого століття теорія цінності характеризується переважно як ідеалістичне буржуазне вчення, спрямоване проти історичного матеріалізму» [3, с. 10]. М. Каган, оцінюючи спадок радянської доби, називає тільки одного вченого, який зробив реальний внесок у розвиток аксіології – це Л. Столович. При цьому він зауважив, що фундаментальна праця з філософської теорії цінностей з'явилася в часи, коли СРСР уже не існував: «лише 1994 р. побачило світ перше в нашій філософській літературі дослідження історії зародження і розвитку теорії цінності – книга Л. Столовича “Краса. Добро. Істина: Нарис історії естетичної аксіології”» [1, с. 7]. М. Марчук також високо оцінює доробок Л. Столовича: «Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття найбільш актуальним є пошук універсальної, синтетичної ціннісної концепції. З'являються ґрунтовні узагальнюючі дослідження, серед яких

... – книга Л. Столовича “Краса. Добро. Істина...” [3, с. 12]. Отже, Л. Столович опублікував працю, що стала фундаментальною для цілого покоління аксіологів.

В. Шохін загалом позитивно оцінює внесок Л. Столовича у розвиток філософської теорії цінностей, передусім аксіологічного методу. Але, що важливо, він торкається питання «модернізації» філософом концептів у працях попередників: «Що ж стосується більш аніж двохтисячолітнього докласичного періоду філософської розробки проблеми цінностей, то єдиним відомим нам монографічним дослідженням, у якому цитуються реальні аксіологічні пасажі відповідних філософських пам'яток, є книга Л.Н. Столовича “Краса, добро, істина...” (1994), де містяться посилання на античні свідчення, а також на твори Монтеня, Ляйбніца, Гобса, Шефтсбері, Г'юма, авторів “Енциклопедії”, Зульцера, Канта і низки інших філософів. У цьому безперечна заслуга автора, хоча він цитує названих та інших філософів вельми вибірково і постійно модернізує їх, трактуючи практично будь-які їхні висловлювання про красу і благо як уже аксіологічні» [6, с. 30]. В. Шохін вказує на те, що Л. Столович, по суті, підганяє матеріал під свою концепцію. Але, що важливо, при цьому таке розуміння не вважається свідомою провиною Л. Столовича: «...значна увага в книзі приділяється філософам, які до “естетичної аксіології”, як і до будь-якої іншої, були непричетні зовсім ... оскільки здійснюється ... *несвідома модернізація* (курсив мій – О.М.) історичного матеріалу: аксіологічними інтерпретуються майже всі висловлювання античних, середньовічних і новоєвропейських філософів про красу (майже кожен погляд на прекрасне в природі, мистецтві чи поведінці ... які для автора вже “за замовчуванням” є аксіологічними), разом з істиною і добром» [там само].

Звернімо увагу на те, що В. Шохін підкреслює несвідомий характер модернізації, здійсненої Л. Столовичем. Безумовно, це так, якщо зауважити ту глобальну психічну роль, яку здійснюють у житті людини цінності, покладені в основу її особистості. Л. Столович не рефлексує щодо коренів здійсненої ним інтерпретації. Зміст його праці, сприйнятий крізь оптику модерних ціннісних настанов і приписів і не міг бути іншим, аніж таким як зрештою став, що й зауважив В. Шохін.

Що дає нам виявлення фактів модернізації в аксіології? По-перше, ми знаємо що вони там є – отже, можемо працювати з ними. По-друге, ніхто не зобов'язує ставитися до них як чогось безумовно негативного – постсекулярний підхід спрямований не на дискредитацію модерного дискурсу, а на його м'яку корекцію. Прикладом евристичного потенціалу

такого підходу є ситуація появи метафізики, яку М. Марчук у своїй дисертації обігрує стосовно виникненням аксіології знання: «Тоді (в епоху Античності. – *О.М.*) ще не було та й, напевне, не могло бути узагальнюючих аксіологічну проблематику схем і моделей і, отже, не існувало теорії цінності в сучасному її розумінні. Проте це не означає, що спроби історико-філософського дослідження передумов аксіології безпідставні. Навпаки, як на нашу думку, не зовсім доречними є намагання дискредитувати подібні розвідки, ... хіба ж історія метафізики розпочинається не від Аристотеля? ... Але ж у самого Аристотеля про метафізику як таку не йшлося. Чи справді тут важливішим є те, що Андронік Родоський, систематизуючи твори Аристотеля, вигадав іншу назву для так званої “першої філософії”? Історію становлення значущих ідей не слід абстрагувати від її передумов. Як правило, спеціальні терміни (і пов’язані з ними концепції) з’являються лише тоді, коли сам предмет осмислення в основному сформувався ... Очевидно, що й аксіологія знання, предмет якої сьогодні чітко ще не визначений, так само входила в тематичне коло багатьох класичних філософських учень [3, с. 39-40].

Отже, модернізацію, як певно й інші види свідомої/несвідомої ціннісної інтерпретації слід брати до уваги. При цьому важливо не доводити цю дію до акту прямої дискредитації, адже, як казав М. Лютер, можна «разом із водою вихлюпнути й дитину».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каган М.С. Философская теория ценности. Санкт Петербург : ТОО ТК «Петрополис», 1999. 205 с.
2. Кант И. Ответ на вопрос: что такое Просвещение? *Кант. Соч. в 6-ти томах /* Под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гульги, Т. И. Ойзермана. Москва : Мысль, 1964. Т.6. С. 25-37.
3. Марчук М.Г. Аксіологічний потенціал наукового знання: поняття, структура, спосіб актуалізації : дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.09 / Чернівці. Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. 2002. 436 с.
4. Фуко М. Что такое Просвещение? *Фуко Мишель. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью /* Пер. с франц. С. Ч. Офертаса под общей ред. В. П. Визгина и Б. М. Скуратова. Москва : Праксис, 2002. Т.1. С. 335-359
5. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы / пер. с нем. М.Л. Хорькова. Москва : Весь Мир, 2002. 144 с.
6. Шохин В.К. Философия ценностей и ранняя аксиологическая мысль : монография. – Москва : Изд-во РУДН, 2006. 457 с.